

373.31(082)

178 Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

**Збірник наукових та науково-методичних праць
викладачів кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету**

Випуск 3

*Присвячено 75-річчю
Криворізького державного
педагогічного університету*

**Кривий Ріг
2005**

Література:

1. Вахнянская И. Л. Психологические условия формирования эмоционально-эстетического отношения к музыке у младших школьников: Автореф. канд. дис. М., 1980.
2. Витковская Н. С., Джола Д. Н., Щербо А. Б. Формирование культуры поведения младших школьников: Пособие для учителей. – К.: Рад. шк., 1988.
3. Давыдов В. В. Психологические проблемы процесса обучения младших школьников /Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. Работы советских психологов периода 1946-1980 гг. / Под ред. И. И. Ильасова, В. Я. Ляудис. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981.
4. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
5. Назарова С. Сім'я і естетичне виховання // Соціол. досл.— 1986. – № 2.
6. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей // Проблемы индивидуальных различий. – М., 1961.

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Любар Р. О.

У статті розглядається роль українського фольклору в системі музично-естетичного виховання молодших школярів. Характеризуються набутки української музично-педагогічної школи XIX – XX ст., на традиціях якої ведеться підготовка майбутніх вчителів музики в сучасній початковій школі.

The article is dedicated to the analysis of Ukrainian folklore in music-aesthetic system of bringing up junior schoolchildren. The author marks achievements of the Ukrainian pedagogical school of XIX-XX centuries, the traditions of which are used in training future teachers for their future work in the modern elementary school.

Фольклор – надзвичайно складний культурно-історичний феномен, у глибинах якого у вигляді логічних і виразових структур живе пам'ять про усі минулі епохи. У ньому поєднано різні види мистецтва і творчості – поезію, музику, хореографію, живопис, ремесла, міфологію. Народна музика утворюється з пісень, інструментальної музики, пісенно-

танцювальних форм, пов'язаних з побутом та особами її носіїв, має значні регіональні відмінності.

До ознак, які відрізняють фольклор від інших видів творчості, належать усність, колективність, варіативність, імпровізаційність, анонімність. Часом цей перелік доповнюється ще й фактором довготривалості. Він, разом з усністю, вважається вирішальним, особливо, коли йдеться про критерії, за якими ми відносимо твір до фольклорних.

Ознайомлення з фольклорними творами – головний шлях пізнання духу, змісту і почуттів, якими жили численні покоління наших пращурів. Та народномузичні твори здатні донести не тільки чуттєво-конкретну, але й узагальнену історико-культурну інформацію [1. с.70-71].

Українські композитори-класики ХІХ- ХХ ст. вважали фольклор головним засобом музично-естетичного виховання школярів. Для видатного українського композитора М. Лисенка виховання дітей на матеріалі фольклору було кардинальним питанням у системі шкільної освіти. Він був переконаний, що велику роль у процесі розвитку творчих здібностей відіграє спеціально підібраний репертуар – високохудожні зразки фольклору, що йдуть з сивої давнини.

Праці М. Лисенка “Молодоці”, “Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку у школах народних” становлять достовірне джерело для відродження синкретичних творів народного мистецтва. В цьому життєдайна сила унікальних праць композитора.

Щоб не втратити лінії історичного розвитку музично-поетичного мистецтва, М. Лисенко цілеспрямовано розшукував та фіксував зразки давніх пісень, поступово розширював їх жанрове коло. Композитор для вивчення пропонував твори, які розповідають про народних героїв, оспіваних в піснях ХVІ, ХVІІ, ХVІІІ ст.: “Про Морозенка”, “Байда”; пісні, сюжети яких відійшли в далеку історію з конкретними реаліями побуту, взаємовідносин між людьми: “У Києві на риночку”, “Та забілили сніги” та ін.

Вивчаючи в школі історичні пісні, композитор рекомендував знайомити дітей з конкретними подіями, що відбулися в історії України, проводити концерти, ранки для школярів, організовувати поїздки на історичні місця. Він був переконаний, що музично-образне виховання – це важливий засіб розвитку творчих здібностей людини.

Лисенко для вивчення в початковій школі пропонував не лише пісенні мелодії, але й зафіксовані зразки танцювальної музики та подавав коментар різноманітних обрядових ігор. Композитор зберіг народну сценографію, з якої в уяві виникають своєрідні мізансцени. Засвоюючи хорео-музично-поетичні твори діти навчатимуться бачити красу мистецтва і природи. Митець надавав великого значення поєднанню зорових і звукових образів з ритмікою рухів, фантастики з реальністю.

Лисенкові вдалося на зібраних ним високохудожніх зразках народної творчості показати поступ фольклорних жанрів. Вивчаючи їх, учні зможуть збагнути перехід від простих до більш складних форм, історичну послідовність й універсальний характер еволюції тематики, образності, музичної мови [2. с.5].

М. Леонтович ввійшов в історію культури як палкий шанувальник і натхненний поет рідної пісні, як незрівнянний майстер її художнього перетворення і збагачення. Тому початковий етап музичного виховання у системі школи він пов'язував з народною пісню. Композитор пропонував починати з безнотного співу на основі народних мелодій, вважав ці мелодії незамінними в оволодінні нотною грамотою.

Ідеї митця щодо музичного виховання розкриваються в його навчальному посібнику “Практичний курс навчання співу у середніх школах України”, в якому розроблені дидактичні вимоги, методика засвоєння нотної грамоти і розвитку музичних здібностей учнів. Леонтович систематично описує етапи навчання, зокрема початковий період: “З огляду на присутність у першому класі учнів, які не мають жодного досвіду у співі, треба хоч скорочено пройти з ними якийсь пісенний репертуар, потім, розвинувши хоч трохи їх слух, пам'ять та голос, навчити їх співати звуки мажорної гами, що досить легко їм дається. Потім

приступити до докладного і ґрунтового навчання ритму. Поміж вправами проводити по слуху навчання легких пісень для різноманітності в праці. Ритмічні вправи повинні студіюватись цілим класом і кожним учнем зокрема (спочатку на одному звукові, а потім на звуках частини або всієї мажорної гами).

Щодо теоретичних питань, наприклад інтервалів, гам та ін., то треба обмежитись необхідними вказівками, педантично не вимагаючи від учнів цілком докладного знання, як це робиться в спеціальних школах. Досить буде, як учні певний час попрацюють в цім напрямку, щоб у майбутньому теорія музики не була для них цілком невідомою сферою. Розвинення слуху повинно бути на першому плані і проводитись раніше вивчення потної грамоти. З огляду на це у першу чергу з учнями ведуться слухові вправи” [3. с.12].

Музичний матеріал підручника – це українські народні пісні, частина яких була запозичена Леонтовичем з відомих на той час фольклорних збірок, інша – записана ним від людей, переважно на Поділлі.

Основні засади музично-педагогічної творчості М. Леонтовича широко застосовували тоді ще молоді композитори Л. Ревуцький, М. Вериківський, П. Козицький та ін. Усе це свідчить, що на Україні тоді склалася музично-педагогічна школа, яка відіграла помітну роль у вихованні дітей. На жаль, її принципові засади, багатий творчий і теоретичний матеріал виявився забутим на довгі роки.

Останнім часом відроджується інтерес до використання народнопісенної спадщини в процесі виховання підростаючого покоління.

В Криворізькому державному педагогічному університеті на музично-педагогічному факультеті, з метою підвищення рівня музично-педагогічної культури студентів, ознайомлення їх зі світом української народнопісенної культури, оволодіння методами і прийомами вокально-хорової роботи в початковій школі, нами розроблені спецкурси: “Українська народна дитяча пісенність та її вивчення в початковій школі” й “Українська народна хорова творчість”.

У процесі вивчення спецкурсів студенти розглядають епоху та причини виникнення мистецтва, особливості первинного мистецтва й фольклору, класифікацію українських народних пісень, основи теорії пісенного фольклору, його розвиток від найдавніших часів до сучасності, аналізують і вивчають українські народні пісні в хоровій обробці українських композиторів XIX – XX ст. Спецкурси сприяють активізації навчально-виховного процесу, покращенню якості вокально-хорової та диригентсько-виконавської підготовки майбутніх вчителів музики та, найголовніше, підвищують рівень національної культури і, зокрема самосвідомості студентів. Адже в процесі вивчення і виконання української народної пісні формуються не тільки фахові уміння і навички, але й відбувається патріотичне становлення самої особистості студента, формується його світоглядна позиція.

На заняттях спецкурсів мають наполегливо застосовуватися й закріплюватися здобуті знання, уміння й навички з історії та теорії музики, хорознавства, методики музичного виховання, сольфеджіо, постановки голосу тощо. У процесі вивчення спецкурсів широко використовуються різноманітні методи навчання: словесні, наочні, практичні, методи стимулювання навчальної діяльності та ін. Словесні методи навчання спрямовані на пробудження мислення й свідомості студентів, всебічний розвиток їх творчої активності, зростання вміння аналізувати музичний твір та його виховні художні якості. Ці методи навчання дозволяють студентові емоційно-образно сприймати різні за характером хорові твори: епічні, ліричні, драматичні, жаргівливі та ін.

Наочні методи навчання збагачують образне мовлення студентів, орієнтують їх на свідоме, активне сприйняття навчального матеріалу.

Практичні методи навчання передбачають удосконалення теоретичних та виконавських навичок роботи студентів над хоровими творами. Обов'язково враховується дидактичний принцип поступового ускладнення завдань до хорових творів.

Враховуючи те, що тільки практичне вивчення хорового твору допоможе глибше сприйняти й відчутися неповторність першооснови

народної пісні й привнесена чарівність обробки фольклорного твору, оригінальний стиль композитора, характер музичного твору, зрозуміти запропонований темп, динаміку, градацію сили звучання, спецкурси складаються з лекційних і практичних занять, де практичні заняття доповнюють і поглиблюють теоретичний матеріал, що подавався на лекціях.

Вивчаючи спецкурс “Українська народна хорова творчість”, студенти засвоюють такі теми:

1. Первісне мистецтво та фольклор.
2. Українська народна пісня в історичному розвитку.
3. Класифікація народної музично-поетичної творчості.
4. Основи теорії пісенного фольклору.
5. Основні творчі принципи українських композиторів-класиків у галузі хорової обробки народних пісень.
6. М. Лисенко – основоположник жанру класичної обробки народних пісень. Основні типи обробок.
7. Хорові обробки народних пісень Ф. Колесси – важливий внесок у розвиток галицького музикування.
8. О. Кошиць – видатний пропагандист української народної пісні.
9. Хорові обробки народних пісень К. Стеценка – енциклопедія народного побуту українців.
10. Я. Степовий як автор картинно-живописних хорових мініатюр – обробок народних пісень.
11. Творчість М. Леонтовича – вершина розвитку жанру хорової обробки українських народних пісень.
12. Вплив народної пісні на становлення композитора Б. Лятошинського.
13. “Гагілка” С. Людкевича – новий етап в історії обробок українських народних пісень.
14. Л. Ревуцький – автор найяскравіших обробок пісень.
15. Хорові обробки українських народних пісень сучасних композиторів [4. с. 160-161].

Теми зі спецкурсу “Українська народна дитяча пісенність та її вивчення в початковій школі”:

1. Історія збирання та вивчення фольклору.
2. Родова і жанрово-тематична структура фольклору.
3. Обрядовий фольклор. Пісні зимового та весняного календаря для дітей.
4. Дитячі пісні літнього та осіннього календаря, їх музичні особливості.
5. Історичні та соціально-побутові пісні, їх музичні особливості.
6. Побутова лірика. Дитячий фольклор.
7. Жартівливі та танцювальні пісні для дітей.
8. Українські народні пісні в програмах перших навчальних закладів України.
9. Народнопісенний матеріал в основі сучасних програм з музики загальноосвітніх шкіл [4. с. 174-175].

Введення до навчального процесу вузу спецкурсів сприяло системному викладанню українознавчого музичного матеріалу, глибокому засвоєнню студентами народнопісенної культури, усвідомленню виховної, розвиваючої та формуючої функцій народної пісні, оволодіння ними методикою викладання музики в початкових класах.

Література:

1. Іваницький А. І. *Українська музична фольклористика (методологія і методика): Навчальний посібник.* – К.: Заповіт, 1997. – 392 с.
2. Лисенко М. В. *Молодоці. Збірка народних пісень.* – К.: Музична Україна, 1990. – 142 с.
3. Леонтович М. Д. *Практичний курс навчання співу у середніх школах України.* – К.: Музична Україна, 1989. – 133 с.
4. Осипець Р. О. (Любар Р. О.). *Формування національної самосвідомості майбутніх учителів засобами української народнопісенної культури.* – К.: “Магістр-S”, 1999. – 207 с.